

бібліотечної комп'ютерної мережі у масштабах області;

- реставраційне відтворення об'єктів історико-архітектурного комплексу „Резиденція Б. Хмельницького” в Чигиринському районі;

- ремонт та реставрація пам'ятки архітектури XII ст. Успенського Собору в Каневі, реконструкція автодороги від Успенського Собору до підніжжя Тарасової гори;

- будівництво господарчо-житлового комплексу трипільців з гончарною майстернею (на основі розкопок на поселенні Веселий Кут Тальнівського району) з подальшим використанням її як гончарного центру з випуску сувенірної продукції на трипільську тематику, двоповерхової житлової будівлі, яка стане першою в Україні повномасштабною реконструкцією трипільського житла;

- будівництво готельних комплексів та створення структури громадського харчування і торгівлі для туристів у містах Каневі, Чигирині, Тальному, Умані та селах Шевченковому, Моринцях, Будищі Звенигородського району;

- будівництво храмів у селах Шевченковому, Моринцях, Будищі;

- сприяння створенню мережі молодіжних готелів [12,1].

Також одним із основних заходів щодо виконання програми є сприяння розвитку різних видів туризму, таких, як сільський (зелений), оздоровчо-спортивний, релігійний, культурно-пізнавальний, діловий туризм та ін. Потенціал області дозволяє розвивати на її території майже всі види сучасного туризму – автомобільного (особливо в зв'язку зі створенням міжнародних транспортних коридорів), пізнавального, наукового, спортивного (кінного, пішохідного, водного, велосипедного) і сільського з проживанням у місцевого населення.

Туризм на Черкащині поступово стає однією з тих сфер, що динамічно розвивається і дедалі більше привертає інвесторів. Туризм створює нові робочі місця, позитивно впливає на інші галузі економіки. Він надає всі можливості для ознайомлення з історією, культурою, звичаями, з духовними та релігійними цінностями, стає джерело фінансування місцевого бюджету.

Основними принципами розвитку туристичної індустрії на Черкащині є створення нових і розвиток існуючих туристських послуг, широке залучення населення до участі в розбудові туристської діяльності, зростання добробуту сільського населення, усунення податкових і митних труднощів, які перешкоджають розвитку туризму, розробка заходів щодо захисту навколишнього середовища, впровадження маркетингових досліджень для просування туристських продуктів, підвищення професійного рівня працівників індустрії туризму.

Першочергову увагу слід звернути на розвиток сільського (зеленого) туризму. Враховуючи складну економічну ситуацію, він не потребує значних капіталовкладень та передбачає використання інфраструктури сільської місцевості та сприяє розвитку малого бізнесу в аграрних регіонах та добробуту населення Черкащини.

1. Бєлєєнко Л.Б. *Tourism Industry*. – К.: Видавничий Дім „Слово”. – 2005.

2. *Туристична діяльність. Нормативна база / Роїна О.М.*

– К.: КНТ, 2005.

3. <http://iskra.kiev.ua>.

4. *Держархів Черкаської обл.* – Ф. Р-131. – Оп. 1. – Спр.18.

5. *Клименко Т. До історії розвитку туризму на Черкащині // Студії з архівної справи та документознавства / Держкомархів України; УНДІАСД.* – К., 2005.

6. *Держархів Черкаської обл.* – Ф. Р-2565. – Оп. 1. – Спр.16.

7. *Гончарук А.І. По шевченківських місцях Черкаської області.* – Черкаси, 1957.

8. <http://sputnik.uk.ua>

9. *Гончаренко Л. Туристичні шляхи Черкащини. Черкаситурист.* – Черкаси: „Ілєс”, 2000.

10. *Михайлова А. Туризм – це чудовий відпочинок: Туристичні маршрути поблизу м. Черкас // Краєзнавець Черк.* – Черкаси, 1991.

11. *Природа Черкащини.* – Миколаїв: АТ „СІМАО”; Одеса: ОКВА, 1996.

12. *Дорошко С. Викуємо „Золоту підкову” разом // Діловий партнер.* – 2005. – № 3 (30).

С.І. Нікітенко

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТСЬКОЇ ОСВІТИ І ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ЦЬОЇ ГАЛУЗІ

Світовий туризм у ХХ – на початку ХХІ століття набув надзвичайно стрімкого розвитку. Тільки за другу половину минулого століття кількість жителів планети, які подорожували, зросла з 25 до 700 млн чоловік. У 2020 році у світі прогнозується 1,5 млрд туристів. ООН, Всесвітня туристська організація і ЮНЕСКО визначили ХХІ століття століттям туризму [1, 10].

Нині розвиток туристичної галузі є надзвичайно актуальними для України, оскільки туризм є одним із важливих чинників виходу нашої економіки з кризи та стабільного і динамічного збільшення надходжень до бюджету. На сучасному етапі туризм посідає незначне місце в економіці нашої держави порівняно з країнами розвинутої економіки. При цьому Україна має вагомні об'єктивні передумови, щоб увійти до найрозвинутіших у туристичному відношенні країн світу: вигідне геополітичне розташування, сприятливі кліматичні умови та чисельні культурно-історичні пам'ятки. В умовах розбудови української держави туризм стає дієвим засобом формування ринкового механізму господарювання, однією з форм раціонального використання вільного часу, проведення змістовного дозвілля, вивчення історії рідного краю, залучення широких верств населення до пізнання історико-культурної спадщини [2, 106-107]. Держава проголошує туризм одним із пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки і створює сприятливі умови для туристичної діяльності [3, 6].

Протягом останніх років в Україні проведено велику роботу в галузі законодавчого регулювання діяльності туристичних закладів. Результатом чого стало прийняття законів України „Про туризм” (1995 р., внесено зміни у 2003 р.), „Про курорти” (2000 р.). Видано також Указ Президента України „Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року” (1999 р.), Постанову Кабінету Міністрів України „Про заходи подальшого розвитку туризму” (1999 р.); нормативні акти регіональних органів влади [1, 248].

Широкий спектр зовнішніх і внутрішніх чинників, що визначають нинішній і майбутній розвиток туристської галузі в нашій державі, потребує глибокого наукового аналізу. Підготовка кадрів у туризмі традиційно була пов'язана лише з підвищенням кваліфікації працівників, що, за відсутності базової освіти, не вирішувало кадрової проблеми. Розвиток туризму в Україні, як чинник формування економіки держави, зумовлює необхідність створення галузевої системи підготовки та підвищення кваліфікації туристських кадрів, яка б виховувала фахівців, здатних в умовах конкуренції працювати індивідуально і продуктивно. У жодній галузі немає такої кількості працівників, які безпосередньо контактують з покупцями їхньої продукції, як у туризмі. Одночасно туризм є однією з найбільш працездатних галузей виробництва. Середній показник зайнятості у туризмі становить 3 працівники на 10 туристів [2, 142].

Питання розвитку туристської освіти в Україні вивчене недостатньо. За часів існування СРСР окремі відомості про туристську освіту в Україні містилися у дослідженнях загальносоюзного значення, а вітчизняне „туризмознавство” почало формуватися лише після 1991 року. За роки незалежності з'явилися перші наукові публікації з цієї тематики. Розвитку українського туризму присвячено праці Т.А. Дьорової [2], В.І. Цибуха, В.В. Худо, М.П. Мальської [11] та ін. Саме ці науковці вперше в Україні частково узагальнили та систематизували матеріал із історії українського туризму. Особливо необхідно відзначити наукові дослідження В.К. Федорченка [5], який висвітлює окремі аспекти теоретичних та методичних засад підготовки фахівців для української туристської галузі. Водночас комплексні історичні дослідження з проблем туристської освіти в незалежній Україні не здійснювалися.

Мета статті – проаналізувати сучасні тенденції розвитку туристської освіти в Україні, запропонувати напрямки вдосконалення підготовки фахівців для сфери туризму з метою забезпечення їх конкурентоспроможності на державному та світовому ринку туристських послуг. Об'єкт дослідження – туристська освіта в Україні, предмет – основні тенденції розвитку.

У соціально-економічних умовах, що склалися після проголошення незалежності України, серед важливих завдань постала необхідність створення національної системи туристської освіти, яка б інтегрувалася в загальнодержавну освітню систему як важлива складова суспільства та туристичної галузі. Встановлено, що ступінь економічного та технічного розвитку будь – якої країни, добробут суспільства пропорційні середньому рівню навичок, знань і кваліфікації її активного населення [4, 7]. Суспільний прогрес безпосередньо зумовлюється рівнем впровадження та використання сучасних технологій та ступенем фахової підготовки кадрів. Міжнародні стандарти вимагають від спеціалістів туристичної галузі глибоких професійних знань, зокрема іноземної мови, правової підготовки, володіння новітніми технологіями організації і обслуговування. Вже сьогодні, потреби інноваційного професійного мислення та нові форми туристичної діяльності спричинили необхідність впровадження нових таких професій, як організатор туризму, соціальний

аніматор, туроператор, маркетолог, менеджер туристського сервісу. На жаль, в Україні формування професійної кваліфікаційної структури туристського ринку праці проходить стихійно, відсутня чітка класифікація персоналу готелів, турфірм, інших підприємств галузі, на сьогодні вона не оформлена будь-яким нормативним класифікатором [4, 8].

Принципово нова політична, економічна й соціальна ситуація, що склалася в Україні, її вихід як самостійного суб'єкта на міжнародну туристичну арену підносить на вищий щабель підготовку майбутніх фахівців для сфери туризму. Вирішення цього завдання в нашій державі гальмується низкою суперечностей між:

- вимогами ринку праці до професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму та рівнем їхньої кваліфікації, що не відповідає світовим тенденціям і потребам в умовах інформаційно-технічного розвитку;

- необхідністю підвищення рівня фундаментальності туристської освіти та недосконалістю професійно- кваліфікаційної підготовки кадрів у навчальних закладах;

- потребами культурологічної підготовки фахівців для сфери туризму з урахуванням етнонаціональних, соціально- культурних та інших особливостей різних регіонів й недооцінкою цього чинника, що є наслідком відомих ідеологічних причин;

- необхідністю врахування особливостей становлення і розвитку вітчизняної системи туристської освіти, прогресивних ідей і зарубіжного досвіду професійної підготовки фахівців для сфери туризму та недостатньою дослідженістю їх у вітчизняній педагогічній науці, що призводить до ігнорування у педагогічній практиці;

- нагальною потребою науково- методичного забезпечення розвитку туристської освіти і відсутністю в Україні спеціалізованих науково-методичних центрів, лабораторій, здатних виконувати це завдання [5, 11].

Вирішення означених суперечностей можливе за умови розробки і обґрунтування змісту, форм і методів підготовки фахівців для сфери туризму відповідно до міжнародних стандартів, сучасних і перспективних завдань забезпечення конкурентоспроможності українських фахівців на світовому ринку туристських послуг.

Упродовж тривалого часу вищі та середні навчальні заклади України не готували спеціалістів для туристичної галузі. Тому фундаментальна туристична освіта в Україні – нова справа. Коли в 1991 році Україна стала незалежною державою, фактично у нас було тільки чотири осередки підготовки кадрів для туризму: Київський та Сімферопольський університети, Інститут туризму профспілок і Технікум готельного господарства [6].

Сьогодні підготовкою кадрів для туризму та готельного господарства займаються 146 вищих навчальних закладів України різних форм власності та рівнів акредитації. Класичних навчальних закладів туристичного напрямку небагато: два в Києві, по одному в Донецьку, Івано-Франківську, Львові і Ялті [7]. Багато це чи мало? До речі, у Китаї їх налічується 845 [8, 9]. Справа не у кількості закладів, а в якості освіти, яку вони пропонують. Поки що певна кількість навчальних закладів, що готують фахівців туризму, не мають необхідної для цього матеріально-

технічної бази, навчально-виробничих лабораторій, підручників і посібників, а головне – викладачів-професіоналів.

Перший в Україні навчальний заклад нового типу – навчально-науково-виробничий комплекс „Туризм, готельне господарство, економіка і право” був створений у 1995 р. [9]. До його складу ввійшли навчальні та наукові заклади, підприємства і установи: Київський інститут туризму, економіки і права; Київський технікум готельного господарства; Економіко-юридичне училище; Державна льотна академія України; Курси підвищення кваліфікації; Науковий центр розвитку туризму; Українська нотаріальна палата; Управління юстиції м. Києва; готельні комплекси „Дніпро”, „Братислава – Десна”, „Русь”; туристичний комплекс „Пролісок”; Державна судноплавна компанія „Чорноморське морське пароплавство”; Бориспільська митниця та ін. Головними завданнями комплексу „Туризм, готельне господарство, економіка і право” є:

- координація спільної діяльності навчально-виховних закладів, організацій, установ з реалізації Закону України „Про освіту”;
- впровадження системи ступеневої підготовки фахівців за наскрізними навчальними планами та програмами;
- ефективне використання науково-педагогічних кадрів, навчально-лабораторної та виробничої баз, спеціальної інфраструктури;
- організація підвищення кваліфікації викладачів навчальних закладів та працівників підприємств;
- спільне проведення науково-дослідних робіт, апробація та використання їх результатів; підготовка наукових кадрів;
- розробка навчально-методичного забезпечення тощо [2, 142].

Навчальний процес у комплексі забезпечує висококваліфікований професорсько-викладацький колектив. Заняття проводяться на сучасній навчально-матеріальній базі. Спеціалісти, яких готують навчальні заклади комплексу, мають високий рівень знань і практичних навичок, відмінно зарекомендовують себе під час роботи на підприємствах і установах сфери туризму. За рекомендацією Уряду України, у 1998 році Київський інститут туризму, економіки і права було прийнято до складу Всесвітньої туристської організації (ВТО). Участь у ВТО дає комплексу можливість отримувати необхідну методичну допомогу, вивчати міжнародний туристичний досвід, брати участь у семінарах та стажуванні в межах ВТО. З лютого 2002 р. Київський інститут туризму, економіки і права набув статусу університету [2, 143]. Сьогодні Київський університет туризму, економіки і права є провідним навчальним центром із підготовки фахівців туристичної галузі України. Він готує бакалаврів, спеціалістів і магістрів зі спеціальностей: менеджмент організацій (спеціалізація – менеджмент туризму і готельного господарства); маркетинг (спеціалізація – маркетинг туризму і готельного господарства); економіка підприємства (спеціалізація – економіка туризму і готельного господарства); міжнародні економічні відносини; облік і аудит; правознавство.

Виникнення комплексу „Туризм, готельне господарство, економіка і право”, набутий досвід у підготовці фахівців і встановлення широких зв'язків зі спорідненими навчальними закладами в Україні та за

її межами мало своїм закономірним підсумком створення за його ініціативою і на його науково-практичній базі Асоціації навчальних закладів України туристичного й готельного профілю. Метою діяльності Асоціації є сприяння у створенні ефективної системи правового й професійного захисту її членів, розвитку національної освітньої діяльності, системи підготовки і підвищення кваліфікації кадрів туристичної галузі України, участь у співробітництві з національними освітніми об'єднаннями, асоціаціями, навчальними закладами інших держав та міжнародними організаціями туристсько – рекреаційного профілю.

Основними завданнями Асоціації є: сприяння розвитку бази освітньої діяльності, вдосконаленню системи підготовки і підвищення кваліфікації кадрів туристичної галузі; сприяння проведенню науково-дослідної роботи, видавничої діяльності в сфері туризму; широкий обмін інформаційними, нормативними, методичними та іншими матеріалами як засобами навчально-виховного процесу; сприяння обміну викладачами, навчальними планами, навчальними програмами, виданню навчально-методичних матеріалів, навчальних посібників та підручників, уніфікації відповідно до державних стандартів навчальних планів і програм; участь у розробці та реалізації програм і проектів загальної, туристсько-рекреаційної, фахової вищої безперервної освіти.

За роки свого існування Асоціація утвердила себе як ефективний механізм об'єднання інтелектуальних зусиль навчальних закладів різних рівнів акредитації в справі підготовки кадрів індустрії туризму і гостинності. До речі, значно збільшилась кількість членів Асоціації: 1997 рік – 27 членів; 1998 рік – 33 члени; 1999 рік – 36 членів; 2000 рік – 46 членів; 2001 рік – 53 члени; 2002 рік – 64 члени; 2003 рік – 71 член; 2004 рік – 75 членів [5, 349].

Комплекс „Туризм, готельне господарство, економіка і право” має міжнародні договори про співпрацю із закладами освіти Бельгії, Німеччини, Польщі, Болгарії, Італії, Канади, Китаю, Франції, Чехії, Словаччини, Білорусі, Росії. На базі Комплексу 11 листопада 2001 р. вперше в Україні створено Академію туризму [2, 145-146], яка є добровільною всеукраїнською громадською організацією і об'єднує осіб, що займаються науковою, навчальною та практичною роботою в галузі туризму. Академія діє на основі Конституції України, чинного законодавства, на принципах демократії, самоврядування та рівноправності її членів. Метою діяльності Академії як об'єднання фахівців у галузі туризму є: реалізація їхнього прагнення сприяти подальшому якісному вдосконаленню та розвитку туристичної сфери України. Основними своїми завданнями Академія визначає:

- розробка науково-теоретичних засад туризму, сприяння становленню та розвитку нового напрямку наукового знання – „теорії туризму” („туризмології”);
- консолідація фахівців туристичної галузі у справі підготовки науково обґрунтованих пропозицій щодо розвитку туризму;
- удосконалення внутрішньої та зовнішньої політики України в галузі туризму;
- участь у підготовці проектів нових нормативних актів з питань туристичної діяльності;

- консультування державних органів, громадських організацій та рухів з питань туристської проблематики;

- координація розробок і досліджень у туристичній галузі;

- сприяння підготовці, публікації та розповсюдженню наукових, навчальних і методичних матеріалів з проблем туризму;

- визначення пріоритетів у проведенні наукових досліджень, сприяння формуванню актуальних напрямів для проведення дисертаційних досліджень у зазначеній галузі та ін.

Своїми науковими дослідженнями і діяльністю Академія активно сприяє входженню України як самостійної держави у світову співдружність, утвердженню гуманістичних відносин між країнами, зміцненню миру між народами, розвитку міжнародної дипломатії тощо.

Міністерством освіти і науки України разом із Держтурадміністрацією України та Асоціацією навчальних закладів України туристичного і готельного профілю вперше в Україні було ініційовано і у 2002 р. введено окремий напрям підготовки фахівців – „Туризм” та розроблений і зареєстрований у Мініюсті галузевий стандарт вищої освіти за цим напрямом [10, 221-425].

Сьогодні в нашій державі вже склалася ситуація, коли далі нарощувати кількість освітніх закладів, які готують спеціалістів для туристичної галузі, неактуально – нині потрібно серйозно говорити про підвищення якості освіти. Зокрема, вдосконалення науково-інформаційної бази навчання, розвиток методичного забезпечення навчального процесу, впровадження прогресивних педагогічних технологій, створення освітніх професійних стандартів, розробку кваліфікованих вимог до працівників сфери туризму. Випускник навчального закладу – дипломований фахівець сфери туризму – повинен бути адміністратором, уміти керувати колективом туристичної фірми; знати процес створення турпродукту і забезпечувати його; знати іноземну мову, комп'ютерну справу, маркетинг, менеджмент, бухгалтерію, економіку, історію культури; пройти кваліфіковану виробничу практику у туристичній фірмі чи готельному господарстві. За приблизними підрахунками, освітні заклади туристичного спрямування щорічно випускають близько двох тисяч дипломованих спеціалістів [6]. До речі, працевлаштувати таких спеціалістів нині не є проблемою – для обслуговування туристів в Україні працюють понад 3000 закладів оздоровлення й відпочинку, майже 1400 готелів, мотелів, кемпінгів різних форм власності, 3500 транспортних засобів, туристичною діяльністю займаються 2,5 тисячі підприємств [11, 19].

Поступово змінюється державне розуміння необхідності регулювання та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного туризму, підтримка туризму стає пріоритетним напрямком розвитку економіки [12, 18]. Державною програмою розвитку туризму на 2002 – 2010 роки, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. № 583, зазначено про необхідність здійснення заходів щодо удосконалення і подальшого розвитку системи освіти для підготовки спеціалістів туристичної галузі [10, 37-38]. Важливим пріоритетним напрямом

державної політики щодо розвитку освіти загалом і туристської зокрема є розвиток системи неперервної освіти та навчання впродовж життя. Неперервність туристської освіти в Україні має реалізуватися шляхом забезпечення наступності змісту та координації навчально-виховної діяльності на різних ступенях освіти, оптимізації системи перепідготовки і підвищення кваліфікації працівників галузі, модернізації системи післядипломної освіти, запровадження та розвиток дистанційної освіти.

Таким чином, професійній українській туристичній освіті доводиться одночасно взаємодіяти із взаємопов'язаними процесами глобалізації та стрімким технологічним розвитком. Вони змінюють характер трудової діяльності, умінь та навичок, необхідних фахівцям в туристській діяльності. Професійну туристську освіту в нашій державі сьогодні необхідно розглядати в контексті міжгалузевої системи неперервної освіти. Підготовка спеціалістів для сфери туризму потребує створення розгалуженої багатоступеневої мережі навчальних закладів, які мають такі рівні: професійний (училище); технологічний (технікум); організаторський (коледж); управлінський (інститут); науково-дослідний (магістратура, аспірантура, докторантура), – спрямовані на формування всебічно розвинутого фахівця конкурентоспроможного на державному та світовому ринку туристських послуг. Головним завданням професійної освіти в туризмі стає необхідність розширення переліку спеціальностей та спеціалізацій освітньої системи, підвищення якості навчання, вдосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів туристичної галузі, виховання особистостей, які своєю діяльністю сприятимуть перетворенню туризму у високоприбуткову галузь української економіки і розвитку демократичного, соціально орієнтованого українського суспільства.

1. Стафійчук В.І. Рекреалогія. Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2006.
2. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Історія туризму в Україні: Навчальний посібник. – К.: Вища шк., 2002.
3. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: Збірник нормативно-правових актів. / Під заг. ред. проф. В.К. Федорченка; Київ. університет туризму, економіки і права. – К.: Юрінком Інтер, 2002.
4. Наукові записки КІТЕП: Щорічник / Редкол.: Пазенок В.С. (голова) та ін. – К.: Знання України, 2002.
5. Федорченко В.К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: Монографія / За ред. Н.Г. Никало. – К.: Видавничий Дім „Слово”, 2004.
6. Бажал І., Винниченко І. Не носити рибу, а вчити її ловити. Про те, чого можна чекати від популярної нині освіти / <http://www.zn.kiev.ua>
7. Бажал І. Проблеми кадрів для гостиничного господарства / <http://www.turnovosti.com.ua>
8. Федорченко В.К. Україна і світ туризму / Урядовий кур'єр. – 2005. – № 136.
9. Туризмологія та туризмознавство: становлення науки / <http://www.kitep.infocoms.com>
10. Туристична діяльність. Нормативна база / Роїна О.М. – К.: КНТ, 2005.
11. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004.
12. Проблеми якості у громадському харчуванні, готельному господарстві і туризмі: Зб. наук. праць – Київ: Київський державний торг.-екон. університет, 2000.